

Bilnmän duranok

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Bilnmän duranok BILINMÄN DURANOK

Kahramanmaraş Pazarjyk episentrli ýer titremesi oslanman durka bolan tebigy hadysamy?

Döwlet şu hakykaty bilenokmy – ýer titremeleri tötänlikde bolanok...

Sebitiň taryhyň dürli döwürlerinde uly ýer titremelerini başdan geçirenligi hakykat. Özem ýer titremesi bilen Ortaýer deňziniň atasy saýylýan Tetis deňziniň gömülendigi mälim. On million ýyl mundan öňki döwürden söz açýarys!

Kemalpaşazadanyň «Tewarihi Ali-Osman» («Osmanlynyň taryhy») eserinden Şemdanizada Süleýmän ependiniň «Müridi-Tewarih» («Müritleriň taryhy») eserine çenli eserlerde osmanly taryhçylarynyň taryhda bolup geçen ýer titremeleri hakda ýazmadygy ýok. Hatda şeýle ýowuz tebigy heläkçiligiň statistiki görkezijilerine çenli bar kitaplarynda!

– Türkiýe dünýä boýunça iň aktiw ýer titreme zolaklaryndan biri bolup, Alp-Gimalaý dag halkasynyň seplesýän ýerinde ýerleşýär...

– Afrika-Arabystan litosfera plitalarynyň demirgazyk-demirgazykgündogar hereketi Gündogar Anadoly sebitini iň howply geografiýa öwürýär...

– Hawa, Türkiýäniň iň ýiti we iň diri esasy razlomyndan biri Gündogar Anadoly razlomydyr, şu razlom bilen Öli deňiz razlomy Kahramanmaraş jülgesinde kesişýär...

– Kahramanmaraşdan we onuň töwereginden geçýän Gölbaşy-Türkogly razlom parçasý 90 km-lik uzynlygy bilen hemişe-de uly

ýer titremeleri döredip bilme mümkinçiligi bar...
Şu zatlary bilmeýän ýokdugyna garamazdan, şuna görä ädimler
ädilýärmä? Gynansak-da...

* * *

XX asyrdan bäri diňe Kahramanmaraşda 5.0 balldan geçen uly ýer
titremeleri ýatladaýyn:

1901-nji ýylda Ekinözü etrabynda, 1908-nji ýylda Nurhak
etrabynda, 1961-nji ýylda merkezde, 1996-njy ýylda Andyryn
etrabynda, 2012-nji ýylda Andyryn etrabynda, 2012-nji ýylda
Pazarjyk etrabynda ýer titredi.

Sebitiň ýerleşýän geologiki şertleri sebäpli geçmişden şu
günümüze çenli ýykgyňçylykly ýer titremelerini döredýändigini
mälüm hakykat...

Açyň-da serediň, karta: Gündogar Anadolý razloma
halkasynda Kahramanmaraşda, Elazığde, Bingölde, Osmaniýede,
Hataýda we başga ýerlerde nähili uly ýer titremeleri bolup
geçendigini görersiňiz.

Müň gezek duýduryldy, müň gezek ýazyldy: şu sebit soň
döwürlerde emele gelen ýer titremelerinde has uly
titremelerine hamyla!

Ýer titremesi durmuşyň garaşman durkaň edýän oýny däl...

Soňky ýyllarda ösýän tehnologiýa arkaly Geografiki maglumatlar
sistemasynyň ((GMS) meýilnamalaýyn işleri bütin dünýäde
ýaýbaňlandyryldy. Şol sanda ýerleýin maglumatlar ýygnaýar,
toplanýar, öwrenilýär, analizlenmäge taýýar görnüşe getirilip,
öňüni alyş işleri geçirilýär. Geçen ýyl Ýaponiýada bolup geçen
7.3 ballyk Fukuşima ýer titremesinde bary-ýogy iki adam öldi.
Eýse nämüçin Türkiýede tebigy heläkçilikden öň howpy minimal

derejä düşürmek tilsimleri hemişe bärden gaýdýar?

Nämüçin infrastruktura, topografiýa, aragatnaşyk guramak, mülk ulanylyşy ýaly heläkçilikleýinlige üns berlenok?

Nämüçin şu boýunça kabul edilmeli kararlar kabul edilenok, maksatnamalaýyn meýilnamalar işlenip düzülenok, ýerleýin alternatiwalar taýýarlananok?

Bizde hemme zat kagyz ýüzünde!

Meselem, sebitde uzyn razlolar boýunça esli wagtdan bäre ýer titremesini döretmeýän segmentler-seýsmiki boşluk ýakyn geljekde uly ýer titremesini döreder! Ýer titremesi boýunça hünärmenler muny näçe gezek duýdurdy. Diňleýän barmy olary? Gepine pitiwa edilmeýän professorlar Jelal Şengor, Şener Üşümezsoý ýaly sylanýan geologlara çenli mediýa tarapyndan populizme ýesir edildi. Professor Oguz Gündogdy gaharyny içine sygdyryp bilmän ýogaldy.

Baryp-ha, 1948-nji ýylda Demirgazyk Anadoly razlom halkasynyň hakyky gurluşyny tapandygy üçin Germaniýa ýaly birnäçe ýurtlarda abraýly baýraklara mynasyp bolan, ýurdumyzyň ylym dünýäsinde «geologiyanyň atasy» diýip ýatlanýan professor Ihsan Ketiniň adyny näçe adam bilýär?

Ýer titremesi biziň ýurt möçberindäki undaňňaçlygyzdyr...

* * *

Ýer titremesiniň önüni alyp bolmaýar, ýöne ony agyzdyryklap bolýar.

Ýöne:

Döwletiň gurduran hassahanasy, mekdebi, Asudalygy goraýyş jemgyýetçilik merkezleri, howa menzili ýykylýan bolsa...

Biz kime näme düşündirip bileris? Eliň bilen ýakan oduňy gözýaş bilen söndürip bolmaýar-a...

Ýer titremesi diňe bir sebiti ýykyp-ýumranok, ol haraba astynda ruhy ýaraly gojaman ýurt goýup gidýär...

Agyr sözleri aýtmak islämok. Haýyş, sizem etmäň. Ilki
ýaralaryň saralmagy lazym...

Soňra?

Soňrasy mydama undaňňaçlyk, gynansak-da...

Soner ÝALÇYN.

syalcin@sozcu.com.tr

«SÖZCÜ» gazetini, 07.02.2023 ý. Publisistika